

Kjell Ballari: Noen tanker om Tana og stedsnavn

Innledning på seminar - Tana miljøbygg, 18. mai 2010

Tror det er fornuftig å ta utgangspunkt i at vi ikke bor i ei vanlig bygd. I Tana møter vi f. eks. stedsnavnene Luftjok, Boftsa og Horma. Navnene brukes i norsk dagligtale, men signaliserer på ingen måte at Tana er ei vanlig norsk bygd. Det gjør heller ikke slektsnavn som Ravna, Ellila, Hildonen og Guttorm sjøl om både samer og kvener har bidratt mye til mer likhet med det øvrige Norge. Jernsletten, Bjørklund og Solbakk låter f. eks. ikke mye samisk eller finsk, og det er bare en tilfeldighet at jeg ikke heter Elvebakken, som min far overveide å ta som slektsnavn i en periode hvor det viktigste var å være norsk, og ikke noe annet..

For noen generasjoner siden var trenden at alt i Tana skulle være helnorsk. Da trodde man også at man kunne snu opp ned på folks tradisjonelle bruk av stedsnavn så å si over natta. Da oppstod navn som Hvælvik, Kammen, Varmbækken, Kalvelven, Braakelven, Kobberhovedet, Harrkjosen, Bielv Renokselven og Knutefjellnasen. De ble hovednavn på kartene, og der stod de i flere tiår. Har forresten noen av dere vært på de nevnte stedene? De kom på kartene uten rabalder av noe slag.

Vår tid preges av sterke internasjonale trender. Vår framtid er urban, og den er internasjonal. Våre etterkommere trenger engelskkunnskaper for å bli konkurransedyktige i en beinhard framtidig kamp om utkomme og sosiale posisjoner – la oss erkjenne dette: Hvor langt rekker du med norsken? For ikke å snakke om med samisken og kvensken

Hva om vi ensporet tenkte slik? Sett at vi i dag ga oss helt over for trendene og sa som så: Det nytter ikke med det norske, og slett ikke med det samiske eller kvenske. Før eller siden vil alt av dette forsvinne likevel, la oss leve i pakt med framtida

Engelske ord og navn gliser jo mot oss allerede fra alle kanter. Jeg bladde noen minutter i de siste numrene av Finnmarken og fant uten større anstrengelser ”Bed and breakfast”, ”Just Glow balsam”, ”Out back jubileumspakke”, ”beauty on the outside, beast on the inside”. Tenk om det hadde vært like lett å finne samisk/finsk/kvenske innslag der. Og har noen lagt merke til språket på Facebook. Der har engelsken glefset i seg mye som i utgangspunktet burde være norsk, kanskje også samisk eller kvensk/finsk. Og hva med sportsendingene i våre medier der man stadig hører om utøvere som er ”outstanding”. I dag er det også mulig å ha ”loins” av torsk til middag i Tana.

Det er i det hele tatt forbløffende å konstatere hvor lett nye engelske ord glir inn i talespråket når man sammenligner det med strabasene folk har med å bli fortrolige med tradisjonelle stedsnavn som har levd i bygdemiljøene i mange generasjoner. Var nylig en tur i Tromsø og vandret rundt på noen kjøpesentre. Der var det også langt mellom rene norske reklame- og vareopplysningsskilt. Vet ikke om noen klager. Kanskje vi ikke tør. Det er jo å gi seg sjøl et lite stempel som dum om man innrømmer å ikke forstå engelsk

Jo, mektigere trend man er del av er, dess mindre tenker man på om den bryter med det godtfolk er fortrolige med. Her er kontrasten til den tradisjonelle grasrota i Tana enorm. Våre forfedre var hensynsfulle. De var stadig redde for å bruke samiske og finske navn og ord, kanskje ikke så mye fordi man skammet seg over det, men av redsel for at de norsktalende skulle føle seg utafør eller ikke forstå. Dette henger ennå igjen og går ut over bruken av tradisjonelle stedsnavn. Vi bruker f. eks. navnene *Gullfjellet* og *Luefjellet* mer enn *Gollevárre* og *Gahpirasj*, to perler i vår navnetradisjon. Dette oppfatter jeg som misforstått hensynsfullhet. Det finnes jo utallige stedsnavn ”vi ikke forstår”. Vi kjenner Ylvingen, Valdres, Bærum, Banak, Moss og Molde f. eks. Tror vi ville finne fram dit sjøl om vi ikke aner hva navnene betyr.

Det er mye i tida som på en måte gjør narr av både det samiske og kvensk/finske, langt på veg også av det norske. Moderne ordbruk får oss til å føle oss avleggs og lite oppdaterte. Kanskje gir dette oss litt innsikt i hvordan fortidens samer og kvener følte det overfor verden utenfor den kjente omgangskrets..

Enn om vi fulgte trenden, tok steget fullt ut, og begynte å lete etter og finne engelske navn, også på våre lokaliteter. *Night Fiord Highland*, Ifjordfjellet, *Island hill*, Holmfjell, *Swan Lake*, Svanevann, *Summer Lake*, Sommervann – *Flood bridge*, Tana bru; *Narrow Fiord*, Smalfjord, *Grayling brook* eller *Grayling creek*, Harrejok osv.

Gjennomførte vi dette, ville det trolig øke vår følelse av harmoni med tidens trender. I våre ”Ski-dooer”, ”Lynxer”, ”Arctic-cater” ”Can-Am outlandere”, ”Suzuki King Quadere” og ”Range Rovere” ville vi få følelsen av å leve i pakt både med omgivelsene, navnefloraen og framtida når vi fartet rundt om. Et Best-West hotell med alle rettigheter og god skilting ved f. eks. ”Summer Lake” ville avgjort ha gjort susen, kanskje også med en tidsmessig vei dit.. Der kunne turister fiske sine ørreter og røyer sjøl, grille og brase på terrasser vendt mot vannet, mens de nøt en øl, vin eller drink.. Det ville også ha lokket mennesker fra den store verden hit. Det er fint å feriere i Tana hvor alt er lagt til rette, ville turistene kanskje tilfreds konstatere, det er greit å bruke engelsk her og lett å finne fram.

Hva med oss eldre tanaværinger, som har mer gammeldagse holdninger og vaner, ville ikke vi føle oss utafør? Dette tror jeg ikke vi trenger å ta hensyn til. Mange, også i min generasjon, kan jo såpass engelsk! Hensyn til tilkortkomne gamlinger kan jo ikke stanse utviklinga og blokkere for arbeidsplasser og store inntekter. Kapital og kreative evner er det vår tid skriker etter.

Hvor sterkt står det samiske språket i Tana om en generasjon eller to? I Ávvir nylig leste jeg en artikkel som konkluderte med at nå dør det flere samisktalende enn nye fødes. Og hvor mange tanaværinger vil beherske finsk, eller de tradisjonelle kvendialektene om noen tiår? Jeg tør ikke svare, men jeg tror avstanden fra vår tid til et samfunn der internasjonale trender totalt dominerer er mye kortere enn avstanden fra mitt eget oppvekstmiljø til dagens Tana. Og utviklingsfarten akselererer. Denne kjensgjerning gjør det vanskelig å få øye det genuint kvensk/finske eller samiske i våre miljøer, i blant lurar man faktisk også på hvor det norske har tatt veien. Men rester og spor er det flust av, og her er stedsnavnene sentrale. Hvordan vi skal handtere dem, uten at det ødelegger våre muligheter for å finne fram og uten at vi unødvendig fjerner spor fra vår fortid eller unødvendig mister mer av kontakten med den, det er spørsmål vi skal drøfte i dag.

Loven slår fast at stedsnavn er verneverdige kulturminner, som også skal sikre samiske og kvenske navn i henhold til norsk lovverk, internasjonale avtaler og konvensjoner. Skrivemåten skal ta utgangspunkt i nedarvet uttale, man skal for norsk og samisk følge norske og samiske rettskrivingsprinsipper og finske for kvensk/finske stedsnavn. Samiske og finske navn som på steder der folk bor eller har næringsmessig tilknytning til, skal brukes offisielt, eventuelt parallelt med et brukt norsk navn. Loven overlater m. a. o mye til skjønn.

Her ser jeg en kollisjon mellom sedvane og loven når det gjelder kvensk/finske navn. De aller, aller fleste kvensk/finske personnavn følger norske rettskrivingsprinsipper. Ballo skrives med B og o, ikke P og u, Dervola med D, ikke t og man bruker norsk æ i Mæntyjærvi.. Om man innfører en kvensk/finsk form på Bonakas, skal man da bruke P og u? Jeg har inntrykk av at den norske skriveformen ”Bonakas” tilnærmet harmonerer med uttalen i tradisjonell tanafinsk, b/p bruken har jeg dessuten sett anført som eksempel på forskjellen mellom de offisielle språkene *kvensk* (i Norge) og *finsk* (i Finland). I Nesseby overstyrer dialektbruken gjeldende samiske rettskriving. Derfor heter Varangerbotn *Vuonnabahta*, ikke Vuotnabahta. Skal vi i Tana tillate slikt?

Det er ingen tvil om at storparten av våre stedsnavn opprinnelig er samiske. Vi godtar – og jeg synes vi langt på veg bør godta tilpassede varianter av opprinnelige samiske navn som norske eller kvensk/finske navn. Vi har f. eks. Rasjok som er en innarbeidet norsk variant av *Rássejohka*. Burde stedet hete ”Gresselva” på norsk, for det er jo det navnet betyr? Har forresten sett Gresselva brukt om bekken, og det av ingen ringere enn Per Fokstad som skreiv det i en saksutredning om vannverk i nedre Tana i 40-åra. Likevel: Gresselva blir ikke brukt av folk. Alle sier Rasjok, som de gjør med utallige andre samiske navn som har fått en tilpasset norsk form. Eksempler på slike navn er f. eks. Masjok, Seida og Rustefjelbma.

Men hva den andre veien? Nuorttanastes nettsider skreiv for ei tid siden at Anders Guttormsen var født i *Smalavuotna* (”riegadii Smalavuonas”). Jeg gjorde dem oppmerksom på ”Ráttovuotna”. ”Smalavuotna”, muligens også ”Smalfjorda”, brukes på samisk – men skal vi godta det som samiske navn? ”Dat lea gamlehjemmas Austertánás,” hørte jeg da jeg lyttet til en samtale på samisk her om dagen. Både ”Austertáná”, ”Holmfjella” og ”Holmesunda” kan man også høre på samisk. Er de dermed likstilte alternativer til de tradisjonelle samiske navnene? (Er de tradisjonelle navnene kvenene brukte av samme type, men da med samisk som basis?)

Jeg misunner ikke dem som har ansvaret for navnefastsetting. Det vrirler både av hensyn man bør ta, og ikke minst av hensyn man nødvendigvis må se bort fra. Derfor bør man kanskje ikke gape for høyt på en gang og ikke skilte og navnefeste for mye. Det er viktig at de navn man velger blir godtatt og at de blir brukt. Der man bare kjenner ett norsk navn, trenger man kanskje ikke oversette det til samisk eller finsk/kvensk for å markere prinsipiell likestilling. Uansett om navnet i utgangspunktet er norsk, finsk eller samisk: Hvis bare ett navn er i bruk, og det ikke finnes innarbeidede muntlige paralleller, bør man være forsiktig med oversettelser eller konstruerte varianter på de to andre språkene?

Dette problemet kan illustreres ved ett navn, nemlig det opprinnelige Østre Bonakas, som på norsk ble tatt i bruk i kirkebøkene ca. 1870, og ble Austre Bonakas etter 2. verdenskrig. Her har man foreslått *Nuorttit Bonjåkas* på samisk. Dette navnet har jeg aldri hørt brukt av samisktalende, heller ikke ”Ovsstat Bonjåkas” som jeg tror folk i nedre Tana heller ville si. Harrelvmunningen og Harrefjelma har vært brukt i norske registreringer om deler av dagens Austre Bonakas. Og på samisk har man muntlig både brukt *Gáhkko-báiki*, *Hárrefielbmá* og *Hárrejohnjálbmi* om bosteder i området. For de som ikke er lokalkjent. *Hárrefielbmá* er navnet på Harrejoks nedre løp. Om samisk overlever som bruksspråk i nedre Tana, vil ”Nuorttit Bonjåkas” (jeg ville foretrekke ”Nuorta Bonjåkas”) kanskje ha et framtidig liv om det kommer på skilt, men både *Gáhkko-báiki* og *Hárrefielbmá* synger antakelig på siste verset, om da dette verset ikke er sunget allerede. Offisielle områdenavn fører ofte til at navn på mindre lokaliteter forsvinner.

På en måte kan både *Nuorttit Bonjåkas* og *Nuorttit-* og *Oarje Sieiddá* sammenlignes med å gjøre *Oarjjit Deatnu* og *Nuorttit Deatnu* til samiske navn på Vestertana og Austertana. Det, eller *Oarjedeatnu* og *Nuorttadeatnu*, ville det jo ha blitt på samisk, om man tok utgangspunkt i de norske navnene og oversatte dem

Nei, nå beveger meg litt på siden av det en generell innledning skal inneholde, og det er best å stoppe. Avslutningsvis vil jeg bare peke på ett par sentrale spørsmål i stedsnavnarbeidet:

Hvor mange navn bør vi skilte, og hvor er grensene mellom stedene? Hittil har navnene trivdes best i folks dagligliv uavhengig om de stod på skilt eller ikke. Mange navn, og folk som bruker dem, vil nok fortsatt trives best slik. Gjør vi navnene synlige i det offentlige rom, hermetiseres de på en måte. Om tilstrekkelig mange smaker på denne hermetikken, vil også eventuelle feilaktige navn festne seg i daglig navnebruk. På grunn av en

misforståelse ganske tidlig var navnet ”Simlevann” f. eks. på god vei til å bli hovednavn på et vann som på norsk betegnes Smalfjordvann og på samisk Suohpajávri. Også ”Fløitevann”, en misoppfatning av Luohthemuorjávri, som i min barndoms norske dagligtale ble omtalt som ”Låtimårvannet”, kom i bruk. Slikt tilsier at vi må behandle våre stedsnavn både med ydmykhet, grundighet, forsiktighet og nøyaktighet. Offisielle stedsnavn tilhører framtida, men de har sine røtter i fortida, og her bør det være forbindelseslinjer. I framtida vil stedsnavnene ha større symbolsk enn praktisk betydning. Men symboler er også viktige, det ble vi behørig minnet om i går (17. mai).